

POVEZANOST EFIKASNOSTI RESOCIJALIZACIJE S NEKIM OSNOVNIM SOCIJALNIM STAVOVIMA MALOLJETNIKA S DELINKVENTNIM PONAŠANJEM*

Mejovšek Milko

i

Kovačević Vojislav

UDK: 376, 56

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu*

Originalni znanstveni rad

S a ž e t a k

Povezanost između skupa indikatora efikasnosti resocijalizacije i skupa autoritarnih i superego stavova utvrđena je pomoću kanoničke korelacione analize na uzroku maloljetnih počinioca krivičnih djela koji su bili podvrgnuti institucionalnom tretmanu u postpenalnom periodu. Uzorak ispitanika sastojao se od maloljetnika oba spola i bio je reprezentovan za teritorij SR Hrvatske, a u trenutku ispitivanja postpenalni period varirao je u granicama od 4 do 8 godina.

Rezultati istraživanja ukazuju na značenje superego i autoritarnih stavova u resocijalizaciji maloljetnih počinioca krivičnih djela. Uspješnu resocijalizaciju postižu samo one osobe koje su usvojile autoritarnije stavove i koje imaju jak superego. Autoritarni stavovi su jače ispoljeni u ispitivanoj skupini maloljetnih počinioca krivičnih djela, što upućuje na zaključak da institucionalni tretman više razvija autoritarnije modele ponašanja, a znatno manje one koji se osnivaju na snazi superega. Autori smatraju da bi tim posljednjima trebalo dati prednost u toku institucionalnog tretmana.

Osnovni socijalni stavovi u ovom istraživanju definirani su kao stavovi koji određuju odnos prema društveno proklamiranim standardima ponašanja. Između raznih stavova koji se mogu klasificirati u tako definirane osnovne socijalne stavove izabrani su oni koji mjere latentne strukture poznate pod imenom autoritarizam i superego. Prema Adornu i suradnicima (1950) osobine autoritarnije ličnosti

jesu: konvencionalizam, autoritarna submisivnost, agresivnost, antiintra-cepcija, poštovanje vlasti i zakona, destruktivnost i cinizam, česta upotreba mehanizma projekcije, rigidnost mišljenja, praznovjerje i stereotipnost, a također pretjerani interes za seksualne nastranosti. Superego je u teoriji Freuda (1923) onaj dio ličnosti koji se najkasnije razvija i zastupnik je moralnih standarda društva u pojedincu,

*) Istraživanje je realizirano u okviru projekta „Provjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SR Hrvatske“.

te zapravo predstavlja socijalnu komponentu ličnosti. Sastoji se od dva dijela, savjesti i egoideala; prvi se razvija kažnjavanjem, a drugi nagrađivanjem. Prema istraživanjima provedenim u našoj zemlji (Momirović, Viskiće-Štalec i Mejovšek; 1974; Kovačević, 1976; Mejovšek 1977), povišeni autoritarizam ukazuje na element nepovoljne strukture ličnosti koji karakterizira izrazita rigidnost ponašanja, snižena efikasnost kognitivnog funkcioniranja i neurotske reakcije asteničnog tipa, a povišeni superego ukazuje na element povoljne strukture ličnosti koji karakterizira povišena efikasnost kognitivnog funkcioniranja, odsustvo patoloških konativnih reakcija, ali i izvjesna rigidnost ponašanja (što je generator niske, ali značajne pozitivne veze između autoritarizma i superega).

Cilj istraživanja bio je da se utvrdi povezanost između stavova koji ukazuju na autoritarizam i izgrađenost (snagu) superega i uspješnosti resocijalizacije maloljetnika nakon završnog tretmana. Osnovna hipoteza, postavljena na temelju dosadašnjih istraživanja u našoj zemlji (Momirović, Viskiće-Štalec i Mejovšek, 1977), Kovačević, 1976; Mejovšek, 1977), glasila je: maloljetnici s povišenim autoritarizmom i superegom uspješnije su se uklopili u užu i širu socijalnu sredinu nakon penalnog tretmana.

Uzorak ispitanika sastojao se od 628 maloljetnika oba spola koji su u periodu od 1. 1 1972. do 31. 12. 1975. otpušteni iz odgojnih zavoda ili doma za predodgoj na teritoriju SR Hrvatske. Ispitivanje socijalnih stavova i uspješnosti resocijalizacije provedeno je krajem 1979. i početkom 1980. godine, te se prema tome postpenalni

period ispitanika kretao u intervalu od 4 do 8 godina.

Uzorak mjernih instrumenata sastojao se od: Skale autoritarizma H. J. Eysencka u adaptaciji M. Mrakovića (19 varijabli), skale superega iz baterije 16 PF R. B. Cattella (20 varijabli) i anketnog lista za utvrđivanje efikasnosti resocijalizacije koji je modifikacija anketnog lista VE (Davidović, Špadijer, Mejovšek, Ignjatović, Radovanović, Horga, Kovačević, Viskiće i Momirović, 1970; 51 varijabla).

Prikupljeni podaci analizirani su pomoću metode kanoničke korelacije analize H. Hotellinga. Računska obrada podataka izvršena je u Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu na osnovi programa COCAIN (Momirović, 1979).

Tablica 1

Značenje kanoničke korelacije			
	C ²	C	P
1	.511	.715	.00000
2	.316	.562	.00000
3	.253	.503	.00000
4	.242	.492	.00042
5	.217	.466	.01672

Povezanost prvog para kanoničkih varijabli je pozitivna i srednje visoka. Ostale značajne kanoničke korelacije također su pozitivnog predznaka, ali su u kanoničkom smislu niske, te prema tome ukazuju na parcijalne strukture analiziranih prostora vrlo ograničenog dometa u pokušaju uspostavljanja međusobnih uzročnih veza. Prva kanonička varijabla u prostoru efikasnosti resocijalizacije usmjerena je prema neuspješnoj resocijalizaciji ma-

loljetnika nakon penalnog tretmana. Gotovo sve originalne varijable imaju substancijalne korelacije s kanoničkom varijablom i sve one ukazuju na neuspjelu resocijalizaciju. Naročito se ističe: neredovitost pohađanja posla ili škole, neuspjeh na poslu ili u školovanju, loš dojam poslovođe ili nastavnika o maloljetniku, loš dojam roditelja odnosno staratelja o ponašanju maloljetnika i veća učestalost prijava javnom tužilaštvu zbog počinjenih krivičnih djela. Varijabla SLOVRI koja ukazuje na načine korištenja slobodnog vremena obrnuto je skalirana pa ima prema tome također logički negativan predznak korelacije s kanoničkom varijablom, što znači da se radi o načinima provođenja slobodnog vremena koji nisu opće društveno prihvatljivi. U prostoru općih socijalnih

stavova, varijable kojima se mjeri autoritarizam pretežno su usmjerene u smjeru smanjenog autoritarizma (osim varijabli PUTOVA i SMRT), dok su među onima koje mjeru snagu superega varijable: DJECU, MNOGI, MISLIM, LAKO, BOLJE, TROŠE, PROPIS i VAŽNI usmjerene k povišenoj snazi superega, a varijable TEŠKO, IMATI, PRIHVA, TRUD, SVAKI, VOLIM, ZADOVO, SMATRA, RADIM, ODLUKU, NIKAD i PRILIK usmjerene k sniženoj snazi superega. Prva kanonička varijabla u prostoru stavova definirana je kao sniženi autoritarizam i snižena snaga superega. Sniženi autoritarizam ispoljava se u prvom redu kao stav da nije nužno poštivanje zakona i propisa i isticanje da su oni previše kruti i strogi.

Tablica 2

Korelacije kanoničkih i originalnih varijabli
u prostoru efikasnosti resocijalizacije

	1	2	3	4	5
ADRESA	.091	.639	.079	.025	.109
REDPOH	—.621	.044	—.251	.074	—.029
USPJEH	—.659	.011	—.194	0.27	—.043
MIJMJE	—.501	.019	—.116	—.050	—.089
PREKID	—.466	.131	—.247	—.091	—.180
ZADOVO	—.570	.057	—.287	.036	—.030
ZADRU	—.658	.088	—.289	.052	—.163
STRUCI	—.488	.089	—.198	.115	.130
PONAŠA	—.791	—.057	—.035	.093	.000
REDOVI	—.252	.025	—.016	—.078	.141
USŠKOL	—.360	.021	—.307	—.191	—.012

	1	2	3	4	5
MJESŠK	— .230	.007	— .168	— .230	.084
PREKSK	— .293	— .123	.099	— .211	.028
ZADOŠK	— .330	— .045	— .201	— .173	— .021
ZADOIS	— .347	— .029	— .234	— .109	.030
DOJAM	— .304	.090	.110	.019	.082
ODNOIS	— .479	— .077	.037	.059	.062
POMOĆ	— .283	.018	— .077	.053	— .017
BRIGA	— .142	— .321	— .067	— .192	— .118
POMPOS	— .370	— .182	— .009	.021	— .023
IZGLED	— .582	— .053	— .111	.179	— .027
IZPRI	— .393	.035	— .178	.127	.088
PIONIR	— .188	— .065	.045	.326	— .249
SKJ	— .210	.081	— .185	.086	— .216
KULUM	.056	— .078	— .098	— .013	.010
SPORT	— .101	.030	.139	.077	.160
SLOVRI	.498	.053	.161	.142	— .090
KRIĐE	— .621	.096	.278	— .224	— .062
PROTEK	— .515	.151	.268	— .213	— .059
KRIMAK	— .299	.148	.010	— .081	— .023
VRSTA	— .551	.045	.259	— .234	.000
PREKRŠ	— .286	.185	.316	— .186	— .130
PRIPRE	— .294	.074	.020	.109	.112
POZIV	— .437	.182	.285	— .205	— .211
ALKOHO	— .341	— .075	.000	— .236	.021
SKIT	— .408	— .056	— .012	— .092	— .021
PROSJA	— .019	— .023	.008	— .202	— .256
HAZARD	— .281	.170	— .257	— .206	.133
PROSTI	— .116	— .122	— .046	.072	.144
POSRED	— .206	— .107	.175	— .190	— .079

PODVOD	— .169	— .090	.045	— .268	263
KRETA	— .101	— .063	— .040	— .104	.156
BESPOS	— .490	— .098	— .214	— .117	.042
VERBAG	— .442	.083	— .065	— .153	— .196
FIZAG	— .365	— .105	.130	— .046	.087
NARKOM	— .032	— .012	— .201	— .275	.203
TAPKAR	— .029	.134	.017	— .236	.285
DEVIJA	— .352	— .011	— .045	.023	.157
UTJECA	— .377	.276	— .092	— .166	— .060
UPUĆEN	.045	.104	.024	— .006	— .145
ISPITA	— .387	.265	.209	— .117	— .173

Tablica 3

Korelacije kanoničkih i originalnih varijabli
u prostoru općih socijalnih stavova
(autoritarijanizam, superego)

	1	2	3	4	5
OMLAD	.106	— .018	— .089	.070	— .046
VLAST	.450	.007	— .137	— .161	.074
TREBA	.537	.132	— .282	.109	.012
STROGI	.418	— .213	— .213	— .124	— .236
VEĆINA	— .039	— .076	— .073	.357	— .091
RUKOVO	.469	.072	— .018	.120	.061
PROSTO	— .066	.046	— .077	— .038	.168
NASI	.481	— .340	— .258	.054	.047
BESPO	.208	— .221	.159	.075	.050
PUTOVA	— .138	.360	— .004	.119	— .219
SILOVA	.291	— .153	.018	.225	— .137

	1	2	3	4	5
LJUDI	.055	—028	—022	.102	.147
SMRT	—216	—130	.114	.144	—051
KAZNE	.429	—069	—068	—165	.062
SEKS	.143	—238	—158	.108	—288
DOBRO	—274	.022	—142	.027	.276
SLOBO	—148	.080	—238	.235	.124
HOMOR	.004	—378	.102	.145	—343
DJECU	—395	—073	—143	.083	0.22
MNOGI	—456	—109	—032	—161	—119
MISLIM	—401	.031	—126	—173	—200
IAKO	—278	.193	.134	.136	—100
TEŠKO	.542	.008	—016	—113	.039
IMATI	.378	—243	—296	.149	.335
PRIHVA	.374	.399	—132	—055	—206
TRUD	.644	.278	.045	.067	.078
SVAKI	.653	.244	.086	—077	.166
VOLIM	.479	—011	.270	—252	.101
BOLJE	—310	—051	—037	—198	.043
TROŠE	—120	—128	.019	—030	—167
PROPIS	—476	—029	—057	.184	.067
VAŽNI	—334	—213	—075	.033	—256
ZADOVO	.297	—115	.060	.223	.223
SMATRA	.519	—079	.017	—212	.026
RADIM	.417	.066	.249	—070	.134
ODLUKU	.127	.084	—095	—122	.086
NIKAD	.215	.077	—367	—238	.102
PRILIK	.424	.137	.006	—166	.127

Isto vrijedi i za superego gdje je ispoljena tendencija k nepoštivanju socijalnih standarda, neizvršavanju obaveza, neodgovornosti, bezbrižnosti i neradu. Prema visini i smjeru korelacije između prvog para latentnih dimenzija može se opravdano zaključiti da je povišeni autoritarijanizam i povišena snaga superega preduvjet uspješne resocijalizacije nakon penalnog tretmana. Oni maloljetnici koji se nisu uspjeli uspješno reintegrirati u društvo po otpustu iz penalne institucije nemaju autoritarnije stavove niti izgrađeni superego. Prema tome, potvrđena je osnovna polazna hipoteza ovog istraživanja, kao i rezultati ranijih istraživanja provedenih u našoj zemlji. Iz strukture prve latentne dimenzije u prostoru socijalnih stavova proizilazi da osnovnu vrijednost za uspješnost resocijalizacije ima pozitivan odnos prema društvenim standardima ponašanja, prema radu i izvršavanju zadataka i obaveza, kao i spremnost da se pomogne drugima. Međutim, iako je za efikasnu resocijalizaciju poželjan i povišeni autoritarijanizam i povišena snaga superega, potrebno je istaknuti razliku između onih osoba koje moralne vrijednosti društva prihvaćaju na osnovi autoritarijanizma i onih koji te vrijednosti prihvaćaju na osnovi izgrađenog superega, tj. visoke snage superega. Kako su ranija istraživanja pokazala (Momirović, Viskić-Štalec i Mešovšek 1974; Kovačević 1976; Mešovšek, 1977), autoritarijanizam i superego stoje u niskoj pozitivnoj vezi, što zapravo znači da postoje prilične razlike između ove dvije psihološke dimenzije. Autoritarnije osobe prihvaćaju moral na rigidan način, što je posljedica autoritarnog odgoja u primarnoj sredini, koji se zasniva na krutosti,

prisili i strahu (također je moguće formiranje autoritarnije ličnosti i pod utjecajem tretmana u ustanovi, ali je taj utjecaj zbog toga što dolazi relativno kasno sigurno znatno slabiji od onog koji može biti u primarnoj sredini), te se moral prihvaća zbog prijetnje kazne. One osobe koje imaju iznadprosječno formiran superego, a u pravilu i dobro strukturiranu ličnost, ne ponašaju se u skladu s društvenim normama zbog straha od sankcije, niti na rigidan način (samo zato da se zadovolje propisi), već zbog toga što je određeno ponašanje svrsishodno, racionalno i korisno za njih i druge ljude. Da bi se moralne vrijednosti prihvatile bez krutosti i prisile, bez tjeskobe od sankcija i da bi u životu neke osobe usmjeravale njeno ponašanje na racionalan, fleksibilan i socijalno poželjan način, potrebna je prije svega takva primarna socijalna sredina u kojoj postoji razumijevanje, emocionalna toplina, potrebni pozitivni stimulansi za svestrani razvoj ličnosti, demokratski odnosi, kao i izbjegavanje pretjerane kompetencije i pretjeranih aspiracija za socijalnim usponom. Jak superego počiva na pozitivnim socijalnim vrijednostima (npr. poštenje, požrtvovanje, radinost, altruizam itd.) i osoba koja ima jak superego ne vrši krivačna djela zbog toga što smatra da je takvo ponašanje nepoželjno, štetno, odvratno itd., dok autoritarnija osoba ne vrši krivična djela zbog toga da ne dođe u sukob s propisom, normom, zakonom. Prema tome, između osobe jakog superega i autoritarnije osobe postoje znatne kvalitativne razlike i kada i jedna i druga izbjegavaju delinkventnu aktivnost, tada to ne čine iz istih razloga.

Sve kanoničke varijable u prostoru resocijalizacije su razni oblici od djelimično uspjele do potpuno neuspjele resocijalizacije. U prostoru stavova, što je slabija efikasnost resocijalizacije, to je više ispoljeno odsustvo autoritarizma i slabija snaga superega. Oni oblici resocijalizacije koji se mogu smatrati kao djelimično uspjeti, karakterizirani su prisustvom autoritarnih stavova, ali zato u znatno manjoj mjeri izgrađenošću superega, te bi se moglo zaključiti da je institucionalni tretman u prvom redu usmjeren prema usvajanju autoritarnih modela ponašanja, a manje prema formiranju jakog superega.

U prostoru stavova, osim prve, ostale latentne strukture vrlo je teško interpretirati jer međusobne razlike nisu velike i jer je broj itema relativno ograničen. Ipak, može se uočiti da su uglavnom u svim strukturama zastupljeni neki oblici autoritarizma i u pravilu slab supereg. Što je struktura latentne dimenzije u prostoru resocijalizacije nepovoljnija (veći neuspjeh resocijalizacije), to je u njoj korespondentnoj latentnoj dimenziji prostora stavova manja prisutnost autoritativnih stavova i veći stupanj slabosti superega, odnosno kada latentna dimenzija u prostoru resocijalizacije ukazuje na djelimično uspjele resocijalizacije, tada njoj korespondentna latentna di-

menzija u prostoru stavova ukazuje na postojanje autoritarnih stavova i tek neke elemente jakog superega. Zastupljeni su u prvom redu autoritarni stavovi u odnosu na poštivanje starijih, propisa i zakona i strogo kažnjavanje seksualnih delikata (najvjerojatnije se radi o mehanizmu projekcije).

Na temelju dobivenih rezultata može se zaključiti:

1. za uspješnu resocijalizaciju maloljetnika potrebno je formirati jak supereg kao i autoritarne stavove, jer su jak supereg i povišeni autoritarizam u visokoj pozitivnoj korelaciji s uspjehom resocijalizacije;
2. ustanove za odgoj i preodgoj maloljetnika više utječu na formiranje autoritarnih stavova, a manje na formiranje jakog superega, što nije najbolje jer ako se uspješna resocijalizacija osniva na usvajanju autoritarnih stavova, osniva se na krutosti, prisili i strahu. Kada se uspješna resocijalizacija osniva na snazi superega tada ona pretpostavlja uz povoljnu strukturu ličnosti i takve moralne principe koji su racionalni, humani i fleksibilni. Potpunu resocijalizaciju (socijalizaciju) mogu postići samo osobe jakog superega.

LITERATURA:

1. Adorno, T. W., E. Frenkel-Brunswik, D. J. Levinson i R. N. Sanford: The authoritarian personality. Haper. New York, 1950.
2. Eysenck, H. J.: Upotreba i zloupotreba psihologije. Naprijed. Zagreb, 1980.
3. Fulgosi, A.: Psihologija ličnosti. Školska knjiga. Zagreb, 1981.
4. Kovačević, V.: Efikasnost resocijalizacije maloljetnih delinkvenata koji pripadaju različitim taksonomskim skupinama određena na temelju njihovih psiholoških i socioloških karakteristika. Disertacija. Fakultet za defektologiju. Zagreb, 1976.
5. Mejovšek, M.: Struktura ličnosti maloljetnih delinkvenata. Defektologija, 1977, god. 13, br. 1, str. 35-93.
6. Mejovšek, M. i V. Kovačević: Neke psihološke i sociološke determinante maloljetnika s delikventnim ponašanjem. Defektološka teorija i praksa, 1980, god. 29, br. 3-4, str. 329-343.
7. Momirović, K., N. Viskić - Štalc i M. Mejovšek: Relacije kognitivnih i konativnih karakteristika maloljetnih delinkvenata i efikasnost resocijalizacije nakon penalnog tretmana. Defektologija, 1974, god. 10, br. 1-2, str. 155-173.

THE RELATIONSHIP BETWEEN SUCCESS OF RESOCIALIZATION AND SOME BASIC SOCIAL ATTITUDES IN JUVENILE DELINQUENTS

S u m m a r y

In a sample of juvenile delinquents who had committed criminal acts the relationship between a set of indicators of success of resocialization in the post-penal period and a set of authoritarian attitudes and superego strength was determined by canonical correlation analysis. All the subjects were discharged from institutions in the Socialist Republic of Croatia, and at the time of the study their post-penal period ranged from 4 to 8 years. The sample of subjects consisted of minors of both sexes and it was representative for the Socialist Republic of Croatia.

The results of the study point to the importance of the superego strength and authoritarian attitudes for the resocialization of minors who had committed criminal acts. — Successful resocialization is achieved only by those who have acquired authoritarian attitudes and who have strong superego. In the group of juvenile delinquents who have committed criminal acts authoritarian attitudes are strongly expressed probably because institutional treatment develops authoritarian models of behaviour to the greater degree than those based upon the superego strength. The authors believe that in the course of institutional treatment the models of behaviour based upon the superego strength should have priority.

This study is a part of the project: »Evaluation of efficacy of institutional treatment of juvenile delinquents in the Socialist Republic of Croatia«, conducted by the Institute of Defectology at the Department of Defectology in Zagreb.